

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบและลดรายจ่ายหักค่าธรรมเนียมจักษณพื้นบ้าน โดยใช้ดินสอเพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณีห้องข้าวใบตาล ผู้ศึกษาได้แบ่งการนำเสนอตามลำดับของขอบเขตเนื้อหาการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาแบบและลดรายจ่าย การทำหักค่าธรรมเนียมจักษณห้องข้าวใบตาล
2. การพัฒนารูปแบบและลดรายจ่ายหักค่าธรรมเนียมจักษณพื้นบ้าน โดยใช้ดินสอ เพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณีห้องข้าวใบตาล

ศึกษารูปแบบและลดรายจ่าย การทำหักค่าธรรมเนียมจักษณห้องข้าวใบตาล

1. สถานที่ บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมบริเวณสถานที่ปฏิบัติงาน
บ้านช้าง หมู่ 7 ตำบลปงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สถานที่ บรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมบริเวณสถานที่ปฏิบัติงาน เต็มไปด้วยท้องทุ่ง นาข้าว และต้นตาล ทุกหลังคาเรือนจะมีคนเฒ่า คนแก่ แม่อยู่ย เลี้ยงหลานเล็ก ๆ ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนาเป็นหลัก ปัจจุบันคนหนุ่มสาวจะออกไปทำงานนอกบ้าน เช่น โรงงานเซรามิก โรงงานอัดถ่านแท่ง โรงงานไม้ยางพารา โรงงานรูป โรงงานทำดอกไม้ผ้า โรงงานน้ำแข็ง ฯลฯ ซึ่งโรงงานมีมากมายใกล้ ๆ หมู่บ้าน จึงทำให้มีรายได้ที่มั่นคง วิถีชีวิตจึงเปลี่ยนไป คนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้านจึงไม่มีคนช่วยทำงานเหมือนดังแต่ก่อน การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญาทางการจักสานที่สืบทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การจดจำจากถิ่นอื่นมาปรับใช้ ประสบการณ์ที่ทำสืบทอดกันมา และวัตถุดิบซึ่งหาง่ายใกล้บ้าน จึงทำให้เกิดผลิตภัณฑ์หักค่าธรรมเนียมจักษณห้องข้าวใบตาลเป็นอาชีพที่ยั่งยืนของผู้สูงอายุ เนื่องจากไม่ต้องไปทำงานไกลบ้าน และอยู่ส่วนใดของบ้านก็สามารถทำงานได้ เพราะสถานที่ไม่จำกัดในการทำงาน จึงมีเวลาไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในบ้านได้ เช่น การเลี้ยงสัตว์ประเภท วัว ควาย และไก่บ้าน การทำสวนครัวในบ้านเล็กน้อย ส่วนที่นาดอนขาดแคลนน้ำก็มาปลูกต้นจามจุรี เมื่อพออายุได้ประมาณ 5 ปี ก็ปล่อยให้ร่วง ซึ่งไม่ต้องมีการดูแลมากเป็นเรื่องของธรรมชาติ ได้ต้นไม้มาขายและก็มีผลพลอยได้คือ สามารถเลี้ยงกุ้งและไปขาย

โรงงานได้ราคาดี จะนิยมในการปลูกต้นจามจุรีเป็นสวน มากกว่าต้นตาล ซึ่งต้นตาลในอดีตจะอยู่ กลางท้องทุ่งนา เพื่ออาศัยร่มเงาคลายร้อน จากการทำนาและเลี้ยงสัตว์

2. กระบวนการผลิตการหัตถกรรมจักสานก่องข้าวใบตาลพื้นบ้าน

จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 คน มีกระบวนการผลิตการหัตถกรรม จักสานก่องข้าวใบตาลพื้นบ้าน ที่คล้ายคลึงกัน ดังขั้นตอนตามภาพ 9 ดังนี้

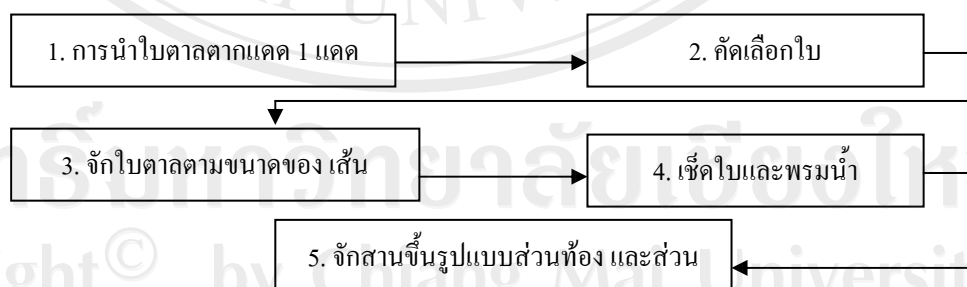
ขั้นตอนที่ 1 การนำใบตาลตากแดด 1 แดด โดยการนำเอาใบตาลสดที่หาง่ายจาก ท้องนาใกล้บ้าน นำมาตากแดด 1 แดด จากการสังเกตใบตาลสดที่มีสีเขียวธรรมชาติ เมื่อตากแดด พอประมาณจะเปลี่ยนสี เป็นสีเขียวอ่อนนำพลิกกลับด้านให้ทั่ว สังเกตสีของใบตาลไม่ควรตากแดด จนนานเกินไป เพราะจะทำให้กรอบ สีไม่สวย การทำงานจะลำบาก ยากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกใบ นำเอาใบตาลที่ตากแดดเรียบร้อยแล้ว มาจักเพื่อเอาก้านใบ ออก และคัดเลือกใบที่ใช้ได้

ขั้นตอนที่ 3 จักใบตาลตามขนาดของ เส้นใบตาล เช่น ต้องการทำก่องข้าวใบตาล เบอร์ 8 มีขนาดความกว้าง 8 เซนติเมตรx ความยาว 8 เซนติเมตรx ความสูง 5 เซนติเมตร ก็ต้องจัก ใบตาลด้วยเครื่องมือรีดใบขนาด 8 เซนติเมตร

ขั้นตอนที่ 4 เช็ดใบและพรมน้ำ ทำความสะอาดใบ ด้วยการเช็ดใบ ล้างใบ หรือพรม น้ำ เทาที่จะใช้เสร็จแล้วจึงนำห่อด้วยผ้าคลุมความชื้น

ขั้นตอนที่ 5 จักสานขึ้นรูปแบบส่วนท้อง และส่วนฝา จะใช้ใบตาลด้านละ 6 ใบ ใน การก่อขึ้นรูปแบบส่วนท้อง และส่วนฝา

ภาพ 9 กระบวนการผลิตการหัตถกรรมจักสานก่องข้าวใบตาลพื้นบ้าน

2.1 วัสดุอุปกรณ์ ในการสร้างผลงานหัตถกรรมก่องข้าวใบตาลพื้นบ้าน มีดังต่อไปนี้

2.1.1 ใบตาล

2.1.2 ภาชนะใส่น้ำ เช่น ชันน้ำ ขวดน้ำ กะละมังใส่น้ำ และถังน้ำ

- 2.1.3 ผ้าแห้ง หรือผ้าสะอาด และผ้าชุบน้ำหมาด ๆ
- 2.1.4 มีดประเภทต่าง ๆ
- 2.1.5 ถุงพลาสติก หรือตะกร้าไว้เก็บเศษใบ

ภาพ 10 การใช้เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ ถ่ายทอดภูมิปัญญา วิธีการการจักสาน

2.2 รูปแบบ และลวดลาย หัตถกรรมจักสานก่องข้าวใบตาล

จากผลการศึกษา พบว่าใช้สอยในชีวิตประจำวันและมีความจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทภาคเหนืออย่างมาก เนื่องด้วยวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว โดยเฉพาะประชากรที่มีอาชีพเกษตรกรรม เป็นเครื่องใช้สอยพื้นบ้านเอาไวใส่ข้าวเหนียว ที่ทำขึ้นจากวัสดุพื้นบ้าน คือใบตาล หาง่าย อยู่บริเวณรอบ ๆ บ้าน ตามทุ่งนา และผลิตขึ้นใช้เองได้เป็นจำนวนมาก ยังคงใช้อยู่กันอย่างแพร่หลาย ตอบสนองความต้องการใช้สอยในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

2.2.1 รูปแบบ การทำหัตถกรรมจักสานก่องข้าวใบตาลพื้นบ้าน จากการสังเกตในการทำหัตถกรรมพบว่า รูปแบบก่องข้าว ใส่ข้าวเหนียวหนึ่งไว้บริโภคเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนเหนือ จะมีลักษณะ ลายขีดรูปทรงสี่เหลี่ยม หรือ กล่องสี่เหลี่ยมและมีฝาปิด มีความสวยงามซึ่งเกิดจากความคิดอันแยบยลของผู้จักสาน สามารถทำส่วนท้อง เป็นฐาน ที่ตั้งมั่นคง และส่วนฝาปิด สามารถวางหงายขึ้น เป็นภาชนะใช้ได้อีก เช่น วางอาหาร นอกจากนี้ อาจตกแต่งลวดลายบนฝาด้วยการผูกเชือก หรือ การใส่ลวดลายการยกดอกตามรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ดัง

ภาพ 11

ภาพ 11 รูปแบบ และลวดลาย หัตถกรรมจักสานก่องข้าวใบตาล

รูปแบบส่วนท้องก่องเป็นโครงกล่อ่งสี่เหลี่ยมขึ้น เช่น สามตา สามตาครึ่ง หรือสี่ตา และส่วนฝาปิด มีลักษณะสี่เหลี่ยมแบนเตี้ย ส่วนมากจะถักตาครึ่ง หรือสองตา ความหนาของใบตาล ถ้าต้องการให้มีความหนามากก็เพิ่มใบตาล จะเป็นสองชั้นหรือสามชั้นก็ได้ เพื่อความคงทน ล้าง หรือเช็ด จะได้ใส่ข้าวเหนียวไว้ได้นาน อุ่น ๆ ร้อน ๆ จึงควรใช้ใบตาลสองถึงสามชั้น ขนาดที่ใช้ส่วนมากจะใช้เบอร์ 8 ถึง เบอร์ 12 เซน ความกว้าง 8 เซนติเมตรx ความยาว 8 เซนติเมตรx ความสูง 5 เซนติเมตรหรือ ความกว้าง 10 เซนติเมตรx ความยาว 10 เซนติเมตรx ความสูง 5.5 เซนติเมตร ถึง 7 เซนติเมตร แต่ถ้าเป็นงานตามคำสั่งซื้อที่ต้องการโชว์รูปทรง เพื่อการนำเสนอไปบรรจุภัณฑ์ หรือการตกแต่ง จะนิยมจักสานใช้ใบตาลเดียว ไม่นิยมความหนา เพราะจะไม่ได้ขนาดมาตรฐานในการนำสินค้าใส่เข้าบรรจุภัณฑ์ ดังภาพ 12 และ 13

ภาพ 12 การขึ้นรูปแบบส่วนท้อง

ภาพ 13 การขึ้นรูปแบบส่วนฝา

การสานนั้นมีลวดลายและรูปแบบต่างกัน ขึ้นอยู่กับขนาดของเส้นไผ่ตาล ในด้านลวดลายส่วนมากจะใช้ลายขัดธรรมดาเพื่อให้เกิดความแข็งแรงทนทานและความสะดวกในการสาน ก่องข้าวภาคเหนือ เป็นเครื่องจักสานที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เป็นเครื่องจักสานที่ได้รับการออกแบบสมบูรณ์ที่สุด ทั้งประโยชน์ใช้สอยและรูปร่างที่มีความงดงาม มีลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไปตามประเพณีนิยมของแต่ละท้องถิ่น เเด่นชัด เป็นสัญลักษณ์ของเครื่องจักสานภาคเหนือ ภาชนะใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน โดยข้าวเหนียวไม่แฉะ ไม่แห้ง ไม่บูด มีความนิ่มนวล นำรับประทาน มีขนาดเล็ก พกพาติดตัวไปทำงานนอกบ้านได้

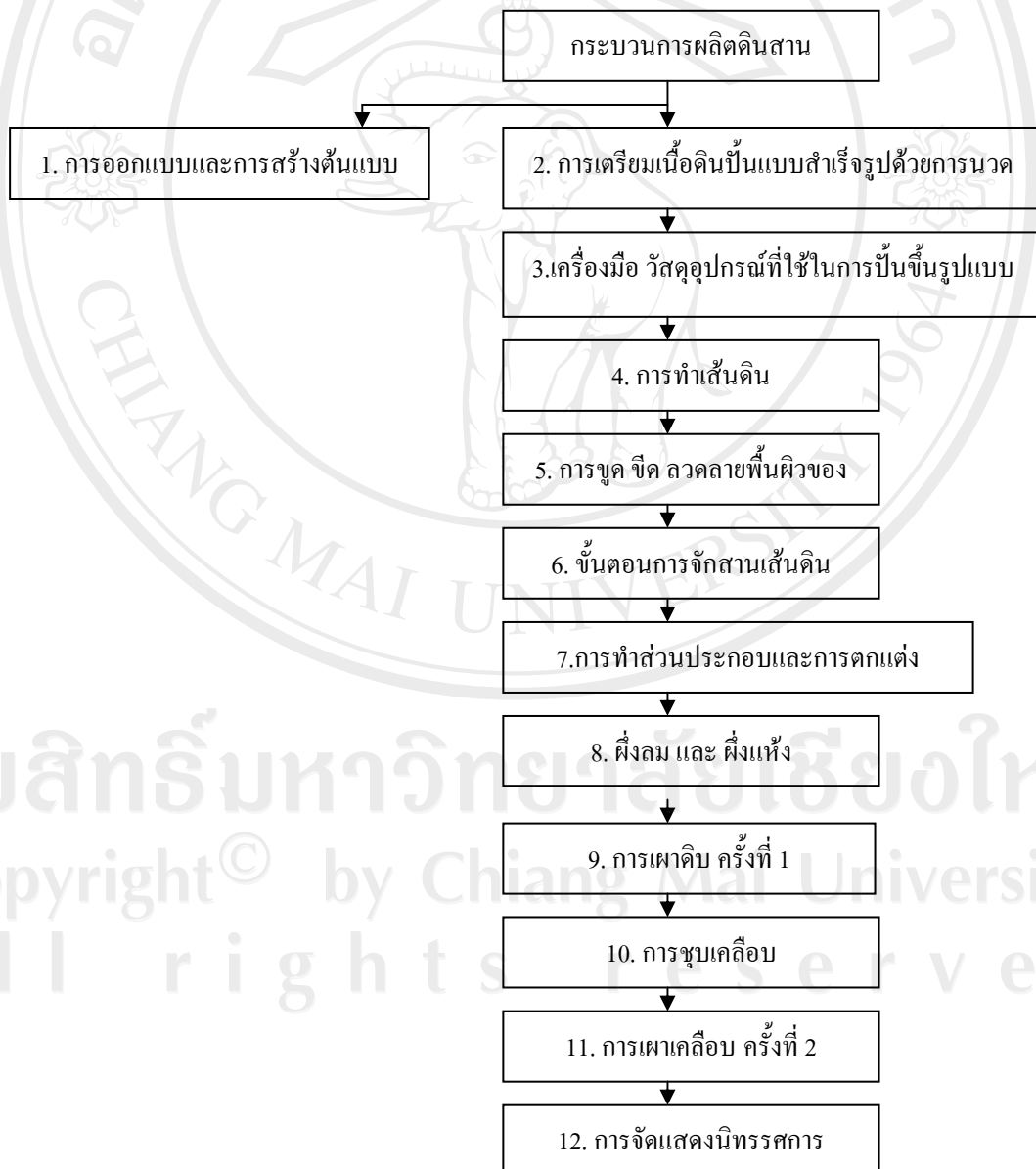
2.2.2 ลวดลาย การทำหัตถกรรมจักสานก่องข้าวไผ่ตาลพื้นบ้าน ที่นิยมทำกันมาแต่บรรพบุรุษและทำสืบทอดกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันคือ ลายพื้นฐาน ลายขัด หรือเรียกว่า ลายแม่บท มีกฎเกณฑ์ตายตัวแน่นอน เริ่มการสานอย่างง่าย ๆ โดยวิธีจักและสาน การเรียกเครื่องจักสานว่า จักสานนั้น เข้าใจว่าเป็นคำที่เรียกขึ้นตามวิธีการที่ทำให้เกิดเครื่องจักสานนั่นเอง เพราะเครื่องจักสานต่าง ๆ จะสำเร็จเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์นั้นจะต้องผ่านกระบวนการที่ประกอบขึ้นด้วยการจัก การสาน และถัก หรือการขัดกันของวัสดุนั้น

กรณี ก่องข้าวไผ่ตาลการจักขนาดของเส้นไผ่ตาล โดยการนำเอาไผ่ตาลที่ตัดมาจากต้น ไผ่สีเขียวนำมาตากแดดทั้งสองด้านให้แห้ง จนสีของไผ่ตาลเริ่มออกเป็นสีเขียวย่อน ตากแดดเดียว ไม่ให้แห้งกรอบจนเกินไป แล้วจึงเก็บมาไว้ที่ร่ม ๆ คัดใบ เอาก้านออกทิ้งไป และจึงคัดขนาดความกว้างของไผ่ตาล ตัวอย่าง ความกว้าง 2 เซนติเมตร ทุกไผ่ตาลนำมาจักเป็นเส้น ๆ ด้วยขนาดความกว้าง 2 เซนติเมตร ด้วยเครื่องมือจักไผ่ตาลส่วนมากจะใช้มีดหลายขนาดตามความถนัด แต่ละบ้านเครื่องมือจะทำไมเหมือนกัน ล้วนแต่ภูมิปัญญาทำเครื่องมือง่าย ๆ ของตนเอง ให้จักขนาดของเส้นออกมาให้ได้ตามขนาด คัดใบที่ได้ขนาด ไม่อ่อนจนเกินไป หรือแก่ เหลือง น้ำตาลเข้มจนเกินไป ไผ่สีเขียวย่อนหรือไผ่

สีเขียวอมขาวสะอาด ไม่มีมอดแมลงกัด เป็นจุด ถ้าใบมีจุดเป็นลายไม่สวยก็นำไปทิ้งหรือเผาทิ้ง การจักเป็นเส้นเรียบร้อยแล้ว นำไปเช็ดด้วยผ้าชุบน้ำ หรือพรมน้ำให้ชื้น เอาผ้าห่อกันลม ไม่ให้แห้งจนเกินไป การจักเส้นจะต้องเตรียมไว้ล่วงหน้าและจำนวนมาก เท่าที่เตรียมใบตาลไว้

การพัฒนารูปแบบและลดรายหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน โดยใช้ดินสาน เพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณีห้องข้าวใบตาล

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบและลดรายหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน โดยใช้ดินสาน เพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณีห้องข้าวใบตาล 12 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ภาพ 14 ขั้นตอนพัฒนารูปแบบและลดรายหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านโดยใช้ดินสาน

กระบวนการผลิตดินสอ

ขั้นตอนที่ 1 การออกแบบและการสร้างต้นแบบขนาดเล็ก การทำหุ่นด้วยโฟม หรือไม้ เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดความกว้าง 15 เซนติเมตร ความยาว 15 เซนติเมตร ความสูง 2 เซนติเมตร ซึ่งได้ความคิดต้นแบบมาจากกล่องบรรจุภัณฑ์ใบตาล ขนาดความกว้าง 12 เซนติเมตร ความยาว 12 เซนติเมตร ความสูง 3 เซนติเมตร

ภาพ 15 การออกแบบและการสร้างต้นแบบขนาดเล็ก

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมเนื้อดินปั้นแบบสำเร็จรูป ด้วยการนวดดิน เนื้อดินปั้น สุธัญญากาศแบบสำเร็จรูป ชนิดไฟสูง สามารถนำมาผสมใช้ปฏิบัติได้ทันที นับว่าเป็นความสะดวกในการทำงาน ย่นระยะเวลาในการทำงานเร็วขึ้น ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ดังภาพ 16

การนวดดินมีวิธีการปฏิบัติดังนี้ คือการนำเอาเนื้อดินปั้นที่ผสมเรียบร้อยแล้ว หรือดินสำเร็จรูปนำมาพรมน้ำปกคลุมด้วยผ้าชุบน้ำที่หมาด ๆ นำมาใส่ถุงพลาสติกกันความชื้น เตรียมให้มากกว่าที่จะทำงาน เพราะดินเหนียวดีกว่าขาด ต่อจากนั้นนำมานวดให้เนื้อดินเข้ากัน โดยสังเกตจากการสัมผัส ความชื้น ความนุ่ม ความเนียนของเนื้อดิน นวดจนไม่ให้ดินและจนเกินไป หรือดินที่เป็นก้อนแข็งไม่เข้ากัน ควรนำดินและแฉะดินที่เป็นก้อนแข็งที่เล็ก ๆ หรือก้อนใหญ่นำมาหมักด้วยการพรมน้ำสักพักคลุมไว้ เสร็จแล้วจึงนำมานวดใหม่จนจับตัวด้วยประสบการณ์การสัมผัสถ้านม นวดพอดีไม่มีฟองอากาศ โดยสังเกตจากการปั้นดินเป็นก้อน ๆ แล้วบีบจับ รวบให้เป็นก้อนกลมเสร็จแล้วจึงบีบให้ดินเป็นก้อนรี ๆ นำเอาผ้าชุบน้ำหมาด ๆ วางรองไว้ และจึงนำดินปั้นก้อนรี ๆ นำมาเรียงต่อจากนั้นปกคลุมผ้าให้เรียบร้อย จึงนำเนื้อดินปั้นบรรจุด้วยถุงดำ ถุงพลาสติก หรือจะเป็นอุปกรณ์กล่องพลาสติกที่มีฝาปิด

การนวดดินมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ดินมีความแข็ง อ่อน เท่ากันทั้งก้อน ไล่ฟองอากาศ หรือโพรงอากาศให้หมด เสร็จแล้วนวดให้ดินที่อ่อนจนเกินไปมีความแข็งพอเหมาะที่จะขึ้นรูป เพื่อให้เนื้อดินเข้ากันดียิ่งขึ้น

ภาพ 16 ดินปั้นแบบสำเร็จรูป

ภาพ 17 ขั้นตอนการนวดดิน

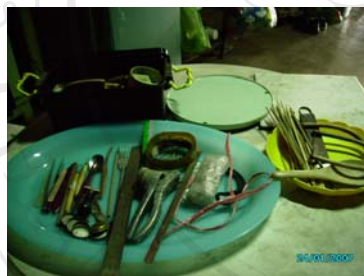
ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการปั้นขึ้นรูปแบบ และลวดลายหัตถกรรม จักสานพื้นบ้านกองข้าวใบตาลพื้นบ้าน ประกอบด้วย แป้นหมุนไว้ใช้ขึ้นรูป ลูกกลิ้งไม้เป็นอุปกรณ์รีด ดินให้เรียบ น้ำดินเป็นตัวช่วยประสานให้ดินติดกัน เครื่องมือปั้นต่าง ๆ ซึ่งทำด้วยไม้ เหล็ก ฯลฯ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการตกแต่ง โต๊ะนวดดิน และโต๊ะปฏิบัติงานมีความสำคัญอย่างมากในการทำงาน ดังภาพ 18

แป้นหมุน

ลูกกลิ้งไม้

น้ำดิน

เครื่องมือปั้นต่าง ๆ

- เครื่องมือตกแต่งทำด้วยไม้
- เครื่องมือตกแต่งทำด้วยเหล็ก
- เครื่องมือบีบเส้นดินขนาดกลมเล็ก

- ทัพพีไว้กวนน้ำดิน
- เทปใส
- แป้นหมุนพลาสติก

- พู่กัน
- มีดเล็ก

- ใบเลื่อยขนาดต่าง ๆ

- แผ่นรอง
- ผ้าเช็ดมือ และ ผ้าคลุมดิน

- ถุงหรือภาชนะใส่เศษดิน
- กล่องเครื่องมือ

- ลวดตัดดิน
- เครื่องมือขีดขีดต่าง ๆ

- น้ำ หรือ สเปรย์ฉีดน้ำ

- แท่นปูนพลาสติก

- พลาสติกคลุมหุ่นต้นแบบ

- พลาสติกคลุมผลงาน

- โต๊ะนวดดิน
- โต๊ะปฏิบัติงาน

ภาพ 18 เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่น

ขั้นตอนที่ 4 การทำเส้นดิน คือ การนำเอาดินที่หมักและนวดเรียบร่อนนำมาคลึง รีด และตัดทำเป็นเส้นดิน โดยขนาดความกว้าง 2 เซนติเมตร ความยาวต้องให้เกินขนาดต้นแบบข้างละ 5 เซนติเมตร และความหนา 2 มิลลิเมตร โดยนำเอาผ้าชิ้น ๆ คลุมเอาไว้

ภาพ 19 การทำเส้นดิน

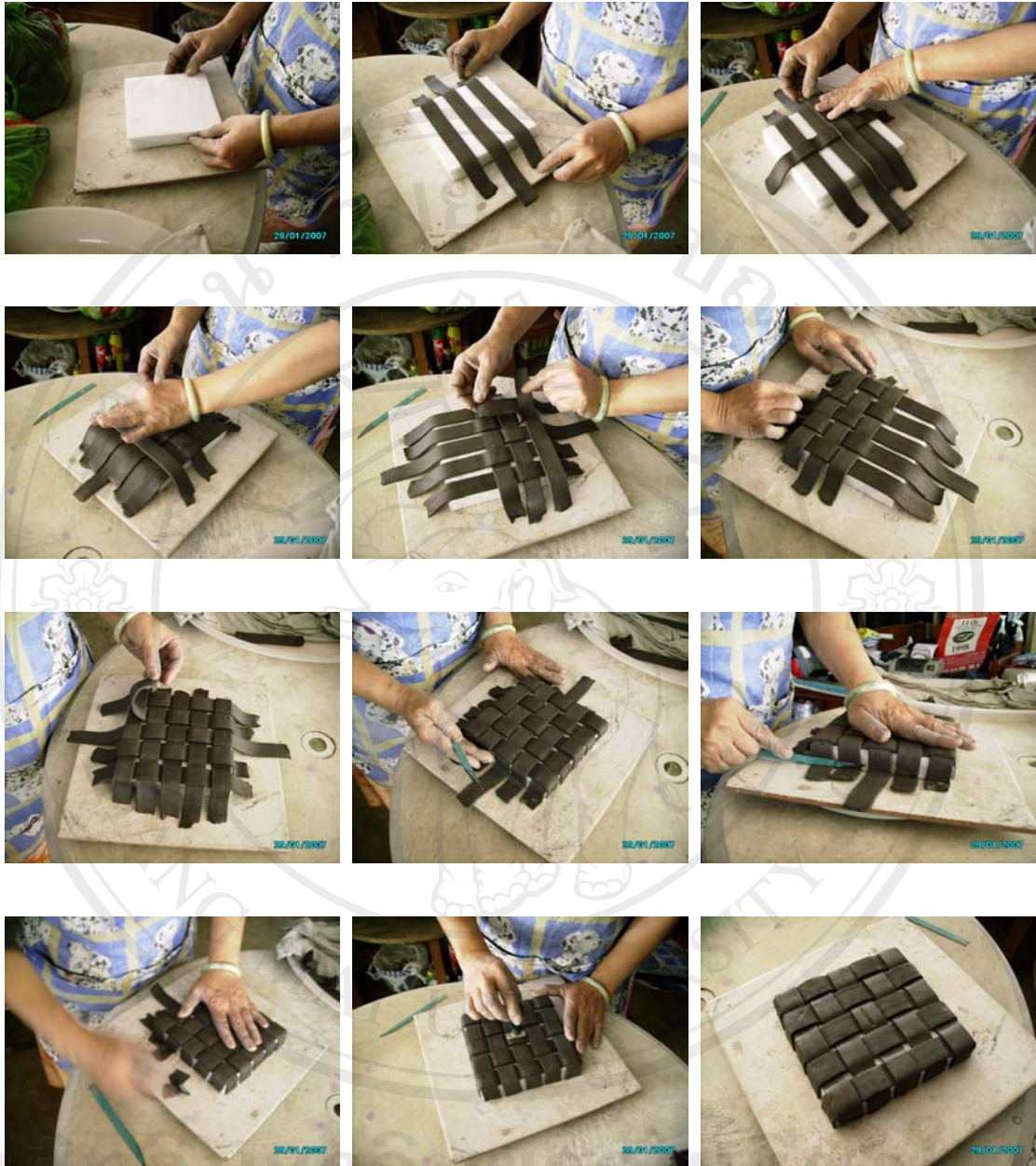
ขั้นตอนที่ 5 การชุบ ชิด ลวดลายพื้นผิวของเส้น มีวิธีการทำโดยใช้อุปกรณ์ที่หาง่าย ภายในบ้าน เช่นใบกล้วยที่หัก หรือเสียมแล้วนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการทำให้เกิดพื้นผิวเป็น เส้นละเอียด คล้ายลวดลายไม้ จะต้องทำบนโต๊ะที่มีพื้นผิวที่เรียบ ไม่ขรุขระเป็นรอย เนื่องจากจะต้อง ชุบพื้นผิวสองด้าน เมื่อทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงนำผ้าชุบน้ำหมาด ๆ มาปกคลุมเพื่อรักษาความชื้น ของเนื้อดิน ดังภาพ 20

ภาพ 20 การขูด ขีด ลวดลายพื้นผิวของเส้น

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นตอนการจักสานเส้นดิน นำเอาแผ่นรองมาวางที่เป็นหมุน ต่อจากนั้น นำหุ่นต้นแบบพร้อมหุ้มแผ่นพลาสติกติดคลุมเรียบร้อย เพื่อไม่ให้เส้นดินติด และป้องกันการแห้ง หดตัว ซึ่งนำเอาออกจากต้นแบบ ได้สะดวก จึงนำเส้นดินขึ้นมাজักสานลายขีด หรือลายพื้นฐาน สลับ ไปและสลับมา เมื่อจักสานเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาตัดขอบริม ให้เสมอกันทั้งสี่ด้าน ดังภาพ 21

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 21 ขั้นตอนการจักสานเส้ดิน

ขั้นตอนที่ 7 การทำส่วนประกอบและการตกแต่งลอยตาย การนำเส้นดินมาติดขอบทั้งสี่ด้านจนเรียบร้อย พักทิ้งไว้สักพัก ด้วยการสังเกต และการสัมผัสด้วยมือ จับดูให้มีความชื้นนิดหน่อยไม่แห้ง หรือหดรัดจนเกินไป จึงนำผลงานหงายขึ้น และจับปรับให้เข้ารูป ต่อจากนั้นเตรียมน้ำดิน ทาลูบลงพื้นผิว เพื่อให้ น้ำดิน เป็นตัวช่วยให้เส้นดินได้ติดกันและเกี่ยวเนื่องในเรื่องความชื้นสม่ำเสมอ สัมผัสกัน อย่างลงตัว จากนั้นนำเส้นดินประกบให้เป็นคู่ แล้วไล่อากาศด้วยนิ้วมือ โดยไม่ให้รูปทรงสูญเสีย จับรีดดินจนแน่นอย่างมั่นใจ เสร็จแล้วจึงทาน้ำดินขอบบนเพื่อการตกแต่งขอบบน และนำเส้นดินต่างขนาดมาวางใส่ขอบบน ไล่อากาศให้ออก จนแน่นสนิท ต่อจากนั้น ตกแต่งขอบมุม ด้วยการทำเส้นดินขนาดเล็ก นำมาตกแต่งให้เรียบร้อย ครอบสี่ด้าน ผลงานจึงเสร็จสมบูรณ์ ดังภาพ 22

ภาพ 22 การทำส่วนประกอบและการตกแต่งลวดลาย

ขั้นตอนที่ 8 การฝังลม และ ฝังแห้ง การฝังผลิตภัณฑ์ให้แห้งก่อนเข้าเตา สังเกตจากสีของเนื้อดิน ถ้าเนื้อดินเริ่มแห้งจากเนื้อดินสีเทาเข้มจะค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นสีเทาอ่อน จนเป็นสีเทาขาว การสังเกตด้วยตาก็สามารถรับรู้ได้ สีดินจนเกือบจะเป็นสีขาวทั้งด้านหน้าและด้านหลัง การฝังผลิตภัณฑ์นั้น นับว่ามีความสำคัญมาก ถ้าแห้งเร็วจนเกินไป อาจเกิดรอยร้าว แตกหักได้ง่าย ผลิตภัณฑ์ที่เกิดรอยร้าว แตกหัก ยากมากที่จะมีวิธีการประสานรอยร้าวให้ดีขึ้นเหมือนเดิมได้ เนื่องจากการหดตัวของเนื้อดินใหม่กับเก่าที่หดตัวไม่เท่ากัน ทำให้ของมีตำหนิ ไม่สวย ใช้ไม่ได้ และไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องเอาเข้าเตาเผา เสียทั้งเวลา แรงงาน และค่าใช้จ่ายสาเหตุของการแตกร้าว อาจมาจากความหนาบางไม่เท่ากัน การนวดดินที่ไม่ดี มีฟองอากาศ มีสิ่งเจือปนแปลกปลอมเข้ามา การหดตัวของเนื้อดินผสมแต่ละเที่ยวไม่มาตรฐาน จะต้องใช้ความสังเกต การทดลอง หรือ การสัมผัสจึงจะทราบ การเร่งแห้งเร็วจนเกินไปมีผลกระทบให้เส้นดินเกิดรอยร้าว ควรจะเก็บฝังลมในห้องที่ลมไม่โกรกมากจนเกินไป ด้วยการสังเกตสีผิวของผลิตภัณฑ์จนเหมาะสมแล้วจึงนำฝังแดดและฝังลมอีก จึงจะเข้าเตาเผาได้ ดังภาพ 23

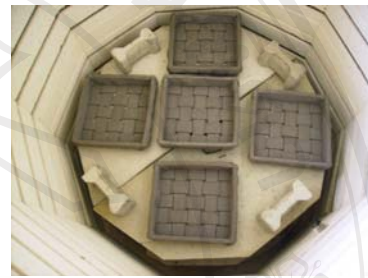

ภาพ 23 การฝังลม และ ฝังแห้ง

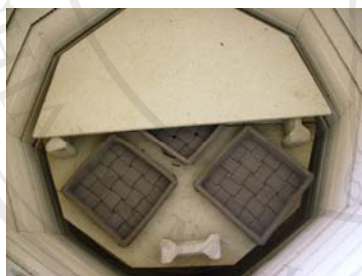
ขั้นตอนที่ 9 การเผาดิบ ครั้งที่ 1 การเผาดิบ คือการเผาไล่ความชื้นและสารอินทรีย์ ช่วยลดปริมาณน้ำในชิ้นงาน เพื่อขจัดน้ำให้เนื้อดินแห้งและแกร่งขึ้น โดยใช้ความร้อนประมาณ 700-850 องศาเซลเซียส ซึ่งเป็นตัวการทำให้เกิดแรงดัน จนผลิตภัณฑ์อาจจะระเบิด ผลิตภัณฑ์ที่ทำการเผาดิบมาก่อนทำให้การเผาในช่วงแรกขึ้นไฟได้เร็วขึ้น การหุบเกลือบจะหุบได้ง่าย บรรยากาศของการเผาดิบ คือบรรยากาศออกซิเดชั่น มี 9 ขั้นตอน ดังภาพ 24

1. การเตรียมผลิตภัณฑ์เข้าเตา

2. การเรียงผลิตภัณฑ์ภายในเตา

3. ไม่ควรเรียงแน่นจนเกินไป

4. การเรียงตั้งขึ้นเป็นชั้น ๆ

5. การเรียงผลิตภัณฑ์จนถึงชั้นสุดท้าย

6. เตรียมปิดฝาเตาพร้อมทำการเผาดิบ

7. ตั้ง Automatic โดยใช้คอนเบอร์ 12

8. สีสันของผลิตภัณฑ์หลังการเผาดิบ

ภาพ 24 การเผาดิบ

ขั้นตอนที่ 10 การชุบเคลือบ เคลือบสี (Color Glazes) เป็นเคลือบที่เกิดขึ้นจากเคลือบพื้นฐาน เช่น เคลือบใส เคลือบทึบ เคลือบด้าน เคลือบราน เคลือบผลึก ฯลฯ ที่ผสมออกไซด์ของโลหะต่าง ๆ หรือ สีสำเร็จรูป (Color Stain) ทำให้เกิดสีในตัวเคลือบขึ้นได้

ตัวอย่างสูตรเคลือบสีน้ำตาล อุณหภูมิ 1200-1250 องศาเซลเซียส บรรยากาศออกซิเดชั่น (OF) ผู้ศึกษาได้ทดลองโดยใช้สูตรเคลือบสีน้ำตาลและเคลือบมันสีน้ำตาลดำ 2 สูตร ดังนี้

อัตราส่วนทางเคมี (สูตรที่ 1)

เคลือบสีน้ำตาล

1. หินฟันม้าโซดา	35 %	
2. หินปูน	15 %	
3. ดินขาวระนอง	12 %	
4. ควอตซ์	30 %	
5. แบเรียมคาร์บอเนต	8 %	และ (เติม) เหล็กออกไซด์ 2 %

ตัวอย่างสูตรเคลือบมันสีน้ำตาลดำ อุณหภูมิ 1200 องศาเซลเซียส บรรยากาศออกซิเดชั่น (OF) อัตราส่วนทางเคมี (สูตรที่ 2)

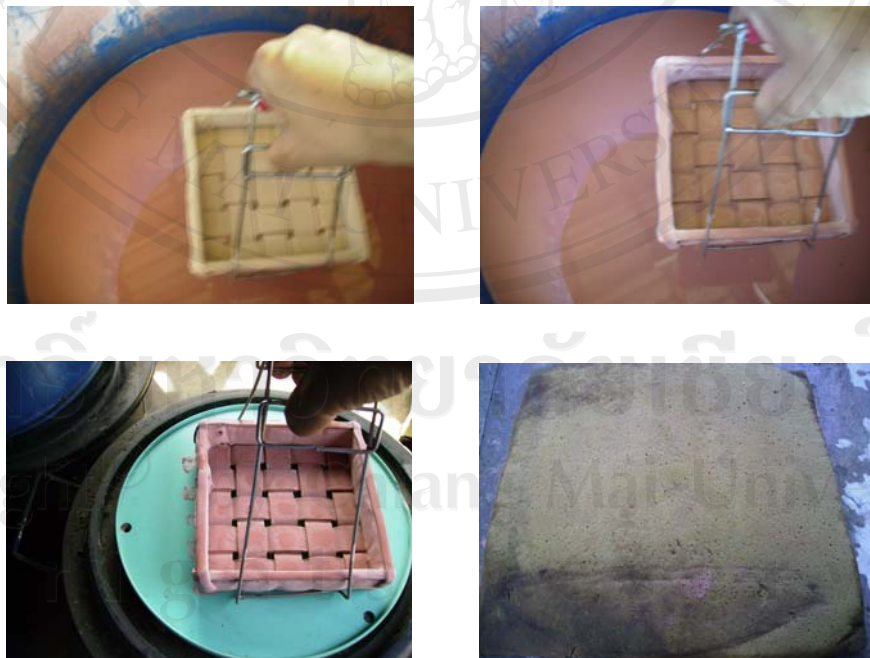
1. หินฟันม้าโซดา	9.63 %
2. ดินขาวลำปาง	29.21 %
3. หินปูน	25.86 %
4. ควอตซ์	33.71 %
5. ทดกัม	1.58 % และ (เติม) เหล็กออกไซด์ 8.00 %

การบดใช้ระยะเวลาประมาณ 16-18 ชั่วโมง กรองน้ำเคลือบผ่านตะแกรงขนาด 80 เมช วัดค่าความถ่วงจำเพาะ (ถ.พ.) ประมาณ 1.45 เพื่อให้เป็นมาตรฐานในการชุบเคลือบในครั้งต่อไป

ภาพ 25 ถังบด

ก่อนการชุบเคลือบควรทำความสะอาดผิวผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการเผาไหม้เรียบร้อยแล้ว ด้วยการใช้ลมเป่า หรือใช้ฟองน้ำชุบน้ำหมาด ๆ เช็ดผลิตภัณฑ์ เพื่อขจัดเศษฝุ่น สิ่งสกปรกออกไป เพื่อให้ น้ำเคลือบยึดเกาะกับผลิตภัณฑ์ และหลังจากการชุบเคลือบเรียบร้อยแล้วควรเช็ดทำความสะอาดเคลือบบริเวณขอบกันของผลิตภัณฑ์ออกให้หมด เพื่อมิให้เคลือบหลอมติดกับแผ่นรองเตา ในขณะเผา ดังภาพ 26

ภาพ 26 การชุบเคลือบ

ขั้นตอนที่ 11 การเผาเคลือบ ครั้งที่ 2 การเผาเคลือบ คือการเผาเพื่อให้น้ำยาเคลือบ หลอมเป็นแก้วเกิดขึ้น โดยมีส่วนผสมของสารประกอบซิลิเกต (SiO_2) หลอมเหลวเป็นเนื้อเดียวกับ ผลิตภัณฑ์อันเนื่องมาจากความร้อน ประมาณ 1,250-1,280 องศาเซลเซียส และยึดติดแน่นอยู่บนผิว ผลิตภัณฑ์ หลังการเผา

การเคลือบมีจุดประสงค์ เพื่อต้องการให้ผิวเรียบ ไม่มีพรุน ป้องกันการซึมผ่านของน้ำ และแก๊ส ทำความสะอาดได้ง่าย มีความแข็งแรง สวยงาม ป้องกันการขีดขีดเป็นรอยที่ผิว การเผา เคลือบจะใช้โคนวัดอุณหภูมิ (Cones) เบอร์ 6 และเบอร์ 7

ภาพ 27 การเผาเคลือบ

ขั้นตอนที่ 12 การจัดแสดงนิทรรศการ ภายหลังจากการพัฒนารูปแบบและลดลวดลาย หัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน โดยใช้ดินสาด เพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณีกองข้าว ใบตาล โดยได้มีส่วนร่วมในการแสดงนิทรรศการ

เนื่องจากจังหวัดลำปางเป็นจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเซรามิกมากที่สุดในประเทศไทย ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมหลักของจังหวัดลำปาง และได้แผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำปาง ให้เป็น ลำปางเมืองเซรามิก เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาในส่วนของคุณภาพ และภาพลักษณ์ของการ จัดงานให้เป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ อันก่อให้เกิดผลดีในเชิงเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมเซรามิกใน จังหวัดลำปาง ต่อเนื่องจากการจัดงาน ลำปางเซรามิกแฟร์ ' 49 ครั้งที่ 19 ซึ่งจัดอยู่ในปีปฏิทินการ ท่องเที่ยวไทย และในปีนี้จะจัดให้ยิ่งใหญ่กว่าทุกปี เนื่องจากเป็นปีที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี และภายในงานจะจัดกิจกรรมประมูลเซรามิก เพื่อหารายได้ ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยไม่หักค่าใช้จ่าย

วัตถุประสงค์ของการจัดงาน เพื่อร่วมเฉลิมฉลองวโรกาส ทรงครองสิริราชสมบัติ 60 ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การส่งเสริมยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำปาง และผลักดันให้จังหวัดลำปางพัฒนาสู่การเป็นเมืองเชรามิกของประเทศไทย แสดงและจำหน่ายสินค้าทางด้านเชรามิกที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ และที่สำคัญเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงอุตสาหกรรมและสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นและจังหวัด โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเชรามิกในจังหวัดลำปาง

กิจกรรมภายในงาน มีส่วนกิจกรรมและนิทรรศการ พื้นที่ ขนาด 504 ตารางเมตร HALL A มีกิจกรรมดังนี้ นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาส ทรงครองสิริราชสมบัติ 60 ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การแสดงสินค้าเชรามิกของโรงงานที่จัดทำขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อร่วมงาน ประมูล การแสดงผลภัณฑ์จากโครงการพระราชดำริ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ การแสดงผลภัณฑ์จากโครงการพระราชดำริ ศูนย์ศิลปาชีพบ้านทุ่งกว๋าว การแสดงผลงานของสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเชรามิก การแสดงนิทรรศการและการสาธิตกระบวนการผลิตของศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา การแสดงผลงานวิจัยของศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา การแสดงผลภัณฑ์ที่ชนะเลิศการประกวดออกแบบ โครงการ ID CAMP การให้บริการข้อมูลและให้คำปรึกษาแนะนำ

ผู้ศึกษาได้มีส่วนร่วมแสดงผลงานการพัฒนารูปแบบและลดลวดลายหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านโดยใช้ดินสาน เพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณีท่องเที่ยวไปตลาด จำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 จังหวัดลำปาง สมาคมเครื่องปั้นดินเผาลำปาง และศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา จังหวัดลำปาง ร่วมกับสภาอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง หอการค้าจังหวัดลำปาง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมท่องเที่ยวจังหวัดลำปาง เทศบาลนครลำปาง สมาคมส่งเสริมผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทยลำปาง ร่วมจัดงานลำปางเชรามิกแฟร์ '49 ครั้งที่ 19 จังหวัดลำปาง ในวันที่ 1-17 ธันวาคม 2549 ณ สวนสาธารณะเวียงสะกอน สนามกีฬาเทศบาล 7 จังหวัดลำปาง ผู้ศึกษาจึงได้ส่งผลงานดินสานเข้าร่วม จำนวน 5 ชิ้น ใน HALL A และได้ร่วมแสดงผลงานกระบุงดินสาน จำนวน 1 ชิ้น เป็นพิเศษ เพื่อร่วมงานประมูล ศิลปะเครื่องปั้นดินเผาลำปางเชรามิกแฟร์ '49 ครั้งที่ 19 ฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี จังหวัดลำปาง โดย คุณสุนี สมมี นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปางเป็นผู้ประมูลได้ โดยรายได้ทั้งหมดจากการประมูลจะนำขึ้นทูลเกล้าถวายโดยเสด็จพระราชกุศล ดังภาพ 28

ชื่อผลงาน แจกันดินสาน
ขนาด 13x13x15 cm.
ชนิดของดิน STONEWARE
ชนิดของเคลือบ COLOR GLAZE
อุณหภูมิ 1250 °c (OF)

ชื่อผลงาน กระบุงดินลายสอง
ขนาด 25x25x16 cm.
ชนิดของดิน STONEWARE
ชนิดของเคลือบ COLOR GLAZE
อุณหภูมิ 1250 °c (OF)

ชื่อผลงาน กระจาดดินสาน
ขนาด 29x29x9 cm.
ชนิดของดิน STONEWARE
ชนิดของเคลือบ COLOR GLAZE
อุณหภูมิ 1250 °c (OF)

ชื่อผลงาน กระจาดดินเส้นใหญ่
ขนาด 45x46x17 cm.
ชนิดของดิน STONEWARE
ชนิดของเคลือบ COLOR GLAZ
อุณหภูมิ 1250 °c

ชื่อผลงาน	ถาดดินสาน
ขนาด	14x14x2 cm.
ชนิดของดิน	STONEWARE
ชนิดของเคลือบ	COLOR GLAZE
อุณหภูมิ	1250 °c (OF)

ชื่อผลงาน	กระบุงดินสาน
ขนาด	25x25x16 cm.
ชนิดของดิน	STONEWARE
ชนิดของเคลือบ	COLOR GLAZE
อุณหภูมิ	1250 °c (OF)

ภาพ 28 ผลงานที่จัดแสดงนิทรรศการ ครั้งที่ 1

ครั้งที่ 2 กลุ่มส่วช่างได้จัดแสดงนิทรรศการศิลปกรรม ณ แกลเลอรี ปานิศา 189 ถนนมหิดลตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 9 มีนาคม - 2 เมษายน 2550 ผู้ศึกษาได้ส่งผลงานกระบุงดินสาน จำนวน 2 ชิ้น

ชื่อผลงาน	กระบุงกับดอกไม้
ขนาด	25x25x16 cm.
ชนิดของดิน	STONEWARE
ชนิดของเคลือบ	COLOR GLAZE
อุณหภูมิ	1250 °c (OF)

ชื่อผลงาน	เส้นสาน ลีลา อารมณ์ 015
ขนาด	36x39x24 cm.
ชนิดของดิน	STONEWARE
ชนิดของเคลือบ	COLOR GLAZE
อุณหภูมิ	1250 °c (OF)

ภาพ 29 ผลงานที่จัดแสดงนิทรรศการ ครั้งที่ 2

การจัดแสดงนิทรรศการ ผู้ศึกษาได้ทำการสร้างผลงานจากการศึกษาการพัฒนารูปแบบ และลวดลายหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน โดยใช้ดินสานเพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณี ก่องข้าวใบตาล ซึ่งพัฒนาเป็น ถาด กระชาด กระบุง ฯลฯ ด้วยตนเอง โดยการออกแบบ รูปทรง พื้นผิว สี และลวดลาย เป็นการออกแบบสร้างสิ่งใหม่ที่แปลกใหม่ ไม่เหมือนใคร ความเป็นต้นแบบ ที่ประกอบไปด้วยแบบอย่างหรือ Style และกระบวนการผลิตดินสานขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการศึกษา อันแยกย่อยด้วย เทคนิค กลวิธีการเฉพาะตน แห่ทางด้านวิทยาศาสตร์ เคมี และศิลปหัตถกรรมการ ผสมผสาน ปรัชญา ความคิด จินตนาการทางความคิดสร้างสรรค์ พัฒนาการการนำเอาความรู้มา ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม กลมเกลียว เป็นเสน่ห์ แห่งเครื่องปั้นดินเผาสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดความ แตกต่างและหลากหลาย จนนำมาเสนอผลงาน การสร้างสรรค์ในนิทรรศการศิลปะเครื่องปั้นดินเผา

ผลงานที่แสดงในนิทรรศการ เป็นผลงานที่ได้สร้างขึ้นหลังจากได้ทำการศึกษาทั้งภาค ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยผู้ศึกษาได้ยึดแนวทางปฏิบัติ จากเดิมก่องข้าว ที่ได้ศึกษาเป็นแนวทางใน การสร้างผลงาน และมาพัฒนาใหม่ ด้วยการออกแบบ จนถึงกระบวนการผลิตดินสาน ผู้ศึกษาได้ สร้างผลงานภายใต้กรอบการศึกษา ที่ได้ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์

จากการสังเกตผู้ที่เข้าเยี่ยมชมการแสดงผลงานครั้งนี้ ในส่วนของการพัฒนาแบบและ ลวดลายหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน โดยใช้ดินสานเพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง กรณี ก่องข้าวใบตาล พบว่า ผลการศึกษาในครั้งนี้บรรลุจุดประสงค์ และเป็นที่ยอมรับในวงการ เครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากผลงานทำด้วยมือ มีรูปแบบที่วิจิตรสวยงาม แปลกตา สร้างคุณค่างาน ดินสาน ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น

การสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดความแตกต่างและหลากหลายของผลิตภัณฑ์ พบว่าหัตถกรรม จักสานพื้นบ้าน โดยใช้ดินสานเพื่อประโยชน์ใช้สอยและการตกแต่ง เน้นจุดยืนเชิงศิลปะมิได้ มุ่งเน้น เพื่อเชิงพาณิชย์ หรือเชิงอุตสาหกรรม เพราะผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ออกมานั้นทำด้วยมือ ความละเอียดอ่อนของชิ้นงานซึ่งบอบบาง มีเหลี่ยม มีมุมที่ยื่นออกไปมา เส้นดินแต่ละเส้นบอบบาง อ่อนโยน ขัดกัน มีทั้งเส้นแบนเล็ก เส้นแบนใหญ่ ขนาดสัดส่วนไม่เท่ากัน ผสมผสาน เส้นกลม ขนาดสัดส่วนเล็กและใหญ่ขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบบ ว่ามีความต้องการแบบไหน วัตถุประสงค์อย่างไร

ซึ่งเป็นเทคนิค กระบวนการในการทำงาน ความบอบบางที่เป็นเหลี่ยมเป็นมุม จึงเป็น ผลเสียทำให้เกิดการกระแทก แตกหัก หรือชำรุดได้ง่ายเมื่อมีการบรรจุภัณฑ์ การจับ การยก ผลิตภัณฑ์ ไปล้าง หรือใช้ลมเป่า การหลบเลี่ยงหลบเหลี่ยมมุมจึงทำได้ยาก เพราะลีลา ลวดลายอ่อน ซ้อยของเส้นลายสานเป็นเรื่องของธรรมชาติเส้นดินที่สามารถขดเกลียว บิด งอ ไปตามลักษณะ รูปทรง ที่สานสลักไปมา การหัดตัวของเส้นดินที่สามารถทำให้เกิดการร้าวได้ ต้องคำนึงถึง

จุดศูนย์ถ่วง หรือความสมดุลในรูปทรง การรับน้ำหนักซ้ายและขวาต้องสมดุลกัน ความหนาบางของเส้นดินต้องเท่ากัน หรือ เสมอกัน

การตกแต่ง ระบายสี ต้องคำนึงถึง การทนต์ผิวเมื่อโดนความร้อน ทุกปีจี้ตามกระบวนการขั้นตอนมีความสำคัญมาก เพราะเป็นเนื้อดินล้วน ๆ ความแตกต่างในเรื่อง ความเหนียวของวัตถุดิบใบตาล ซึ่งแตกต่างกันมาก ใบตาลชุบน้ำ พรมน้ำเรียบร้อยแล้วสามารถดึง เส้นใบตาลไม่ขาด และสามารถซ่อม เสียบ ปักปิด ได้ง่าย การหัดตัวไม่มีความเสียหาย ในทางตรงกันข้าม กระบวนการดินสานต้องอาศัยวิทยาศาสตร์ เคมี และศิลปหัตถกรรมเป็นสิ่งสำคัญ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved